

Як зазначає Пленум Верховного Суду України в своїй Постанові «Про незалежність судової влади» від 13.06.2007 року № 8, в Україні незалежність судів встановлена як конституційний принцип організації та функціонування судів з метою забезпечення права осіб на такий захист. Недоторканність суддів не є особистим привілеєм, а як один з елементів статусу суддів має публічно-правове призначення забезпечити здійснення правосуддя незалежним, неупередженим і справедливим судом [2].

Разом з тим, незважаючи на теоретичне та практичне значення даної правової категорії, науковці не мають єдності поглядів щодо визначення поняття незалежності судді. Зокрема, М. В. Василевич вказує, що «незалежність суддів полягає в їхніх самостійності, непов'язаності під час здійснення правосуддя будь-якими обставинами та іншою, крім закону, волею» [3, с. 9]. Е. Б. Абросімова визначає незалежність суддів «як самостійність судів у системі інших державних та громадських органів і незалежність судової влади та її носіїв у змістовому аспекті цього слова, як їх неупередженість» [4, с. 211]. М. Д. Савенко вважає, що «незалежність суддів – це система політичних, соціально-економічних, ідеологічних, правових заходів, що забезпечують самостійне, неупереджене і справедливе розв'язання конфлікту, вирішення спірного правового питання суддею за своїм внутрішнім переконанням на підставі закону без будь-якого стороннього втручання у здійснення правосуддя, ефективний захист прав і свобод людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, суспільства і держави» [5, с. 99].

Дослідивши різні наукові погляди, можна зробити висновок, що під незалежністю суддів слід розуміти систему діючих механізмів, які унеможливають незаконний вплив на діяльність суддів, а у разі спроби такого впливу забезпечують їх захист, тим самим створюючи умови для прийняття самостійного, неупередженого та законного рішення.

Варто зазначити, що поняття та зміст незалежності судів та суддів визначається не лише науковцями, а й в нормативно-правових актах, в тому числі і в міжнародних.

Відповідно до статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод метою забезпечення незалежності судової влади є гарантування кожній особі основоположного права на розгляд справи справедливим судом тільки на законній підставі та без будь-якого стороннього впливу [6].

Крім того, про необхідність забезпечення незалежності судової влади зазначено і в Європейській хартії про статус суддів, що була прийнята 10.07.1998 року. Зокрема, положення вказаного міжнародно-правового акту визначають обов'язок усіх державних та інших установ поважати і дотримуватися такої незалежності судової влади, яка самостійно, без стороннього впливу будь-яких посадових осіб та органів влади, здійснювала б правосуддя, а також містить заборону на неправомірне або несанкціоноване втручання в процес правосуддя чи перегляд судового рішення будь-яким несудовим органом [7].

У національному законодавстві незалежність і недоторканність суддів гарантуються статтями 126 та 129 Конституції України, якими встановлено, що судді при здійсненні правосуддя незалежні й підкоряються лише закону, вплив на суддю у будь-який спосіб заборонено. Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримуване під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Суддя не може бути притягнутий до відповідальності за ухвалене ним судові рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку [8].

Статті 6 та 48 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» визначають, що суди та суддя у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя, є незалежними від будь-якого незаконного впливу тиску або втручання й здійснюють правосуддя на основі Конституції і законів України та на засадах верховенства права. Втручання у здійснення правосуддя, вплив на суд або суддів у будь-який спосіб, неповага до суду чи суддів, збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в ін-

ший спосіб з метою дискредитації суду або впливу на безсторонність суду, заклики до невиконання судових рішень заборонені [9].

Крім того, рішенням Ради Суддів України № 23 від 13.03.2017 року «Про стан здійснення правосуддя та стан незалежності суддів» визнано такими, що призводять до порушення гарантій незалежності судової влади, становлять загрозу утвердженню в Україні верховенства права та підривають основи правопорядку в державі, випадки втручання будь-кого у будь-якій формі у здійснення правосуддя судів і суддів, у тому числі вплив на суддів з боку правоохоронних органів шляхом реєстрації кримінальних проваджень і подальшого тривалого нездійснення щодо них досудового слідства, у тому числі, незаконні кримінальні та дисциплінарні переслідування за начебто завідомо неправосудні рішення [10].

Разом з тим, сьогодні гарантії незалежності суддів в Україні належним чином не забезпечені: на практиці законодавчим органом, органами виконавчої влади, їх посадовими особами ігнорується конституційний принцип поділу влади. Крім того, неодинокими є спроби втручання в організацію діяльності судів, вирішення конкретних судових справ, перешкоджання здійсненню судами правосуддя на визначених законом засадах, тиск на суддів шляхом погроз, шантажу та іншого протиправного впливу, в тому числі у формі прийняття незаконних нормативно-правових актів та правових актів індивідуальної дії, неправомірного використання суб'єктами влади наданих їм повноважень, а також незаконного наділення деяких державних органів відповідними повноваженнями, що посилює залежність від них судів та суддів.

При цьому, під втручанням у діяльність судових органів слід розуміти використання різноманітних форм впливу, перешкоджання, тиску на суддю з боку будь-якої особи чи органу з метою схилити суддю до здійснення або відмови у здійсненні процесуальних дій та/або ухвалення судового рішення. В цілому ж, вказане втручання можна поділити на зовнішнє та внутрішнє. Перша група включає в собі намагання державних органів, державних службовців, народних депутатів, інших посадових осіб вплинути на суддю та втручання громадськості в діяльність судової влади.

До другої групи слід віднести вплив на суддю зсередини системи шляхом непроцесуального впливу на суддю з боку інших суддів; встановлення контролю за здійсненням судочинства суддею, виклик його до вищих судів та вимагання звітів чи пояснень про розгляд конкретних справ; витребування в судді будь-якої інформації чи довідок про хід чи перспективу розгляду справи, іншої інформації, яка може надаватись лише сторонам у справі та іншим особам, визначеним процесуальним законодавством, а також відомостей, які становлять таємницю нарадчої кімнати [11].

Крім того, як зазначається в Засадах державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки, невдало реалізована в 2010 році судова реформа негативно вплинула на органи суддівського самоврядування – вони стали повністю залежними від політичної влади. Політичні принципи формування Вищої ради юстиції та нечітко сформульовані підстави для притягнення до дисциплінарної відповідальності призвели до того, що судді фактично втратили гарантії незалежності своєї діяльності [12].

Вказані явища стали поштовхом для прийняття 08.04.2014 року Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» [13], а починаючи з набрання чинності Законом України «Про Вищу раду правосуддя», обов'язок вживати заходів щодо забезпечення незалежності суддів покладено на Вищу раду правосуддя.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», Вища рада правосуддя є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів [14].

Стаття 73 вказаного Закону зазначає, що Вища рада правосуддя з метою забезпечення незалежності суддів: веде і оприлюднює на своєму офіційному веб-сайті реєстр повідомлень суддів про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, проводить перевірку таких повідомлень, оприлюднює результати та ухвалює відповідні рішення; вносить до відповідних органів чи посадових осіб подання про виявлення та притягнення до встановленої законом відповідальності осіб, якими вчинено дії або допущено бездіяльність, що порушує гарантії незалежності суддів або підриває авторитет правосуддя; вносить на розгляд зборів відповідного суду подання про звільнення судді з адміністративної посади у разі невиконання ним рішення Вищої ради правосуддя; ухвалює та оприлюднює публічні заяви і звернення; звертається до суб'єктів права законодавчої ініціативи, органів, які уповноважені приймати правові акти, із пропозиціями щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя; звертається до прокуратури та органів правопорядку щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочинів, вчинених щодо суду, суддів, членів їх сімей, працівників апаратів судів, злочинів проти правосуддя, вчинених судьями, працівниками апарату суду; готує у співпраці з органами суддівського самоврядування, іншими органами та установами системи правосуддя, громадськими об'єднаннями і оприлюднює щорічну доповідь про стан забезпечення незалежності суддів в Україні; вживає інших заходів, які є необхідними для забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя [14].

Реалізуючи положення Закону України «Про Вищу раду правосуддя», було створено Реєстр повідомлень суддів про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя. Так, аналізуючи повідомлення розміщені в даному Реєстрі, можна виокремити тенденцію щодо застосування психологічного та фізичного тиску з боку громадян, які в більшості об'єднуються в групи і шляхом блокування суддів в приміщеннях, погрожуючи чи застосовуючи відносно них фізичну силу, вимагають прийняття певного рішення [15].

Також, варто звернути увагу на інформаційний тиск, в тому числі з боку представників органів державної влади, посадових осіб шляхом використання засобів масової інформації.

Комітет Міністрів Ради Європи в своїх рекомендаціях № CM/Rec (2010) 12, відносно суддів: незалежність, ефективність і обов'язки, від 17.11.2010 року відзначив, що судді не зобов'язані роз'яснювати, якими переконаннями вони керувались при прийнятті судових рішень. Коментуючи рішення суддів, виконавча і законодавча влада повинні уникати критики, яка може підірвати незалежність судової влади чи довіру суспільства до неї. Варто уникати дій, які можуть поставити під сумнів їх бажання виконувати рішення судді, за виключенням випадків, коли вони планують оскаржити його в апеляції [16].

Однак, вже довгий час від представників органів державної влади, громадських діячів та засобів масової інформації лунають негативні висловлювання на адресу суддів та судової влади загалом. Прийнятті судами рішення доволі часто публічно коментуються зацікавленими особами, тим самим підриваючи авторитет суду в суспільстві. Крім коментування конкретних рішень, доволі часто політичні діячі, з метою збільшення свого електорального рейтингу, вдаються до необдуманих популістських заяв з закликами впливу на суддів, в тому числі фізичного, звинувачуючи всіх в корумпованості та упередженості.

У правовій державі потрібно дотримуватись балансу між правом та свободою слова. Так, будь-які публічні заяви, в тому числі через засоби масової інформації, напередодні розгляду справи чи після винесення рішення, можуть мати в собі непрямий тиск на суддів, схиляючи останніх керуватися не власним переконанням, а закликами певного кола осіб. Таким чином, публічна оцінка діяльності суддів та функціонування правосуддя в цілому, потребує зваженого підходу до вираження поглядів і повинно бути виправдане з позиції захисту суспільних інтересів.

Також, виконуються положення п. 2 ч. 1 ст. 73 Закону України «Про Вищу раду правосуддя». Зокрема, 25.04.2017 року Вища рада правосуддя, розглянувши висновок члена Вищої ради правосуддя за результатами перевірки повідомлення судді, внесла до Генеральної прокуратури України подання про виявлення та притягнення до встановленої законом відповідальності осіб, якими вчинено дії, що порушують гарантії незалежності суддів.

Як зазначається в поданні, у відношенні до судді було внесено відомості до ЄРДР про вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 375 КК України у зв'язку із постановленням суддею ухвали про повернення клопотання слідчого про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Разом з тим, під час допиту судді як свідка, уповноважена особа ставила питання, які не стосуються вказаного кримінального провадження та здійснювала спроби пояснити, яким чином слід розглядати справи.

На підставі вищезазначеного, Вища рада правосуддя визнала вказані дії уповноваженої особи як такі, що направлені на незаконний вплив на суддю та тиск при здійсненні правосуддя; втручання в його професійну діяльність з метою отримання бажаного прокуратурою результату.

Загалом, новостворена Вища рада правосуддя покликана забезпечити умови функціонування судової системи таким чином, щоб захистити суддів від втручання у здійснення ними правосуддя та убезпечити їх від можливих подальших переслідувань, чи погрози таких переслідувань, надавши суддям змогу винести законне, справедливе та неупереджене рішення.

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зробити висновок, що незалежність суддів є однією із головних умов для існування самостійної та дієвої судової влади, яка покликана забезпечити об'єктивне й безстороннє правосуддя, ефективно захищати права та свободи людини і громадянина. Однак, стан вітчизняної судової системи, зокрема дотримання принципу незалежності суддів, уже давно перейшов у розряд проблем, які особливо турбують українське суспільство. Судова реформа розпочата в 2016 році спрямувала вирішення даної проблеми Вищій раді правосуддя, яка протягом невеликого часу своєї роботи має певні позитивні результати щодо забезпечення реальної незалежності суддів.

Однак низка негативних факторів, які можуть впливати на незалежність суддів, змушують правників та суспільство ще більш детально зосереджувати увагу на діяльності Вищої ради правосуддя та її результатах в забезпеченні незалежності суддів в Україні.

Список літератури

1. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. – № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> – станом на 07.07.2017 року.
2. Про незалежність судової влади: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 13.06.2007 р. № 8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07>. – станом на 07.07.2017 року.
3. Васи́левич М. В. Конституційно-правові гарантії незалежності судової влади: теорія та практика реалізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / Васи́левич Марина Віталіївна. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2010. – 17 с.
4. Рачинський А. П. Незалежність суддів як передумова функціонування самостійної й авторитетної судової влади, що відповідає європейській системі цінностей та стандартів захисту прав людини / А. П. Рачинський, А. В. Огілюк // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України – 2016. – № 1. – С. 66-74.
5. Савенко М. Д. Незалежність суддів та її правове забезпечення / М. Д. Савенко // Етичні та правові проблеми забезпечення незалежності суддів: матеріали міжнар. наук.-практ. семінару, Харків 30–31 березня 2005 р. / редкол. : В. В. Сташис (голов. ред.) та ін. – Х. ; К. : ЦНТ «Гопак», 2006. – С. 98.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004 станом на 07.07.2017 року.
7. Європейська хартія про статус суддів від 10.07.1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_236. – станом на 07.07.2017 року.

8. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР// Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
9. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402 – VIII// Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 31. – Ст. 545.
10. Про стан здійснення правосуддя та стан незалежності суддів: Рішення Ради Судді України від 13.03.2017 р. № 23 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rsu.gov.ua/ua/>. – станом на 07.07.2017 року.
11. Лисенко О. За 2016-2017 роки до Вищої ради правосуддя надійшло 67 повідомлень суддів про втручання в діяльність суддів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.gacurs.ua>. – станом на 07.07.2017 року.
12. Реєстр повідомлень суддів про втручання в діяльність судді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vcu.gov.ua>. – станом на 07.07.2017 року.
13. Про відновлення довіри до судової влади в Україні: Закон України від 08.04.2014 р. № 1188–VIII// Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 23. – Ст. 870.
14. Про Вишу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 р. – № 1798–VIII// Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 7-8. – Ст. 50.
15. Реєстр повідомлень суддів про втручання в діяльність судді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vcu.gov.ua>. – станом на 07.07.2017 року.
16. Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17.11.2010 № (2010)12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a38. – станом на 07.07.2017 року.

Стаття надійшла 18.09.2017 р.

В. В. Слипеньюк, аспірант

помощник судьи Малиновского районного суда г. Одессы
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
Кафедра конституционного права и правосудия
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ОБЕСПЕЧЕНИЕ НЕЗАВИСИМОСТИ СУДЕЙ КАК ОДНО ИЗ ЗАДАЧ ВЫСШЕГО СОВЕТА ПРАВОСУДИЯ

Резюме

Статья посвящена проблеме независимости судей в связи с законодательными изменениями, в частности – созданием Высшего совета правосудия, который призван, с учетом других функций, обеспечить независимость судей при осуществлении ими правосудия.

Ключевые слова: независимость судей, Высший совет правосудия, правосудие, судебная власть, судебная реформа.

V. V. Slipenyuk, Postgraduate

Assistant Judge Malinovsky District Court of Odessa
Odessa National I. I. Mechnikov University
the Department of Constitutional Law and Justice
Frantsuzkiy Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

ENFORCEMENT OF JUDGES INDEPENDENCE AS ONE OF THE TASKS OF THE HIGH COUNCIL OF JUSTICE

Summary

The article is devoted to the problem of the independence of judges in connection with legislative changes, namely, the creation of the High Council of Justice, which, taking into account other functions, ensures the independence of judges in the course of their administration of justice.

Key words: independence of judges, High Council of Justice, justice, judicial power, judicial reform.